

समीक्षा (२०१८ नलेज कन्फरेन्स)

Summary and Recommendations

Non-Resident Nepali Association (NRNA) Kathmandu, Nepal 1st NRN Global Knowledge Convention 2018

Executive Summary and Recommendations

The 1st NRN Global Knowledge Convention was organized by the Non-Resident Nepali Association (NRNA) in partnership with the Government of Nepal (GoN) on 12-14 October 2018 in Kathmandu, Nepal. Education and research institutes, private sector and various stakeholders were the convention supporters. The Rt. Hon. Prime Minister of Nepal Mr KP Oli inaugurated the convention on the evening of 12 October. Foreign Minister Hon. Mr Pradip Kumar Gyawali, Minister of Education, Science and Technology Hon. Mr Giriraj Mani Pokharel, Minister of Agriculture and Livestock Development Hon. Mr Chakrapani Khanal, and Minister of Labour, Employment and Social Security Hon. Mr Gokarna Raj Bista addressed the convention. Similarly, members of the Federal Parliament of Nepal, former ministers, high-ranking government officials, senior authorities of universities and research institutions, leaders of private sector, accomplished international, national and NRN experts, and students attended the convention.

This convention brought together experts from Nepal, Nepali diaspora and international community to share their knowledge and expertise, to develop networking and collaboration, and to share their experiences and eventually develop an action plan to help Nepal move towards knowledge-based economy. The convention comprised of 27 sessions on 4 plenary and 15 symposium topics including science and technology policy, knowledge-based economy, innovation and technology transfer, infrastructure, sustainable energy, disaster management, physical sciences, health, agriculture, education, environment, good governance, social security and finance. A total of 166 experts presented their papers and 78 distinguished panel members gave their input on wide varieties of subjects. About 500 participants from 21 countries attended this convention. The abstract booklet, program details and presentations have already been published on the convention website at www.knowledge-nrna.org.

Based on the knowledge shared through presentations, panel member inputs, and expert views on participant questions, the convention organizing committee submits this convention report to Non-Resident Nepali Association and the Government of Nepal. It contains the

summary of all presentations and detailed recommendations. Below we present those recommendations in the concise form.

R-1: Some of the basic structures needed for collaboration between the Nepali diaspora and Government of Nepal has already been built since the establishment of Non-Resident Nepali Association in 2003. To make this collaboration more effective for knowledge-based economic development, we recommend that GoN and NRNA establish sector-based committees comprising representatives from GoN, NRN and resident experts. We also recommend GoN to invite diaspora experts in GoN's policy making bodies. These mechanisms will help to bridge the existing gap between the development needs of Nepal, and solution diaspora can contribute by providing skill, knowledge and expertise.

R-2: We strongly recommend NRNA that it create a conducive environment to bring in broader diaspora experts by introducing adequate structures. NRNA has initiated and undertaken some knowledge-based programs such as Skill Directory, Skill, Knowledge and Innovation transfer, Open University Nepal, NRNA Policy Institute, Nepal Science Foundation, NRNA Academy, Road Security, Health and Hygiene Improvement. But they do not seem to attract direct involvement of many recognized experts who are not yet in the mainstream of NRNA movement. We recommend that NRNA bring all of the above seemingly independent initiatives, projects proposed in the 1st Global Knowledge Convention and any future endeavors under a single framework.

R-03: Make outcome-oriented and visionary Science, Technology and Innovation (STI) policy. Recognize knowledge-based economy as an essential part of nation's economy. Revamp STI development policy to encourage multi-sector collaboration in economy, in line with vision 2030 for peaceful and prosperous Nepal. Increase investment in research and development from current 0.35% of GDP to at least 1% and gradually raise it in the long run to over 2%. Build globally competitive research institutions. Maximize the development and use of state-of-the-art technology in all sectors of economy in collaboration with NRN.

R-04: Create skilled human resources and maximize the utilization of already available human capital. Reverse and recycle the brain-drain culture to brain-gain through specific measures. Increase resources, and change traditional administrative approach and mechanisms for smooth transfer of returnee professionals in the local research environment. Utilize migrant workers' skill and expertise in the development of Nepal. Open training centers and provide seed money at the local levels to help them integrate in the economy. Address urgent issues of migrant workers such as legal issues aboard, pension for migrant workers, establishment of shelters particularly for adversely impacted women.

R-05: Establish NRN/GoN/private sector Innovation Endowment Fund to promote technology and innovation. Make Nepal's economic policy friendly for innovation-based start-ups endeavors. Introduce entrepreneurship-based curriculum in Nepali Universities and increase partnership with the industries to transform academic research into application. Revamp GoN's infrastructures to improve patent database and intellectual property rights enforcement. Encourage NRN and international entrepreneurs to innovate and invest in our indigenous resources and technology.

R-06: Increase collaboration and scholar exchange programs from Nepali education and research institutions with NRN and international scientific communities in areas such as Material Science, Agriculture, Education, Physical Sciences, Health, and Finance. Involve NRN global expertise and experience in developing academic materials and resources.

- Already covered above

R-07: Develop infrastructure projects, procurement and delivery structures where the government, the market and civil society work in harmony. Work with experts and stakeholders. Do not reject alternate views/ recommendations off-hand. Encourage and support one-stop decision making. Stop political interference in infrastructure project development and management. Stop rent-seeking and license-raj management style. Develop enough in-house capabilities to reject irrational conditionalities from donors. Set up a credible agency to forecast the country's hydropower needs and development strategy. Develop committed and knowledgeable project oversight agencies.

R-08: Consider adopting modern technologies such as Trenchless Technology (TT) in all urban pipe laying projects and support the development of local expertise in TT by utilizing diaspora skills.

R-09: Develop a long-term energy plan with ingrained implementation transparency. Start a balanced approach in creating energy from mixed renewable energy sources such as solar, wind, hydro, biogas etc. Prioritize the use of technology for Waste to Energy conversion as it is highly applicable in Nepal. Reduce consumption of electrical energy by adopting efficient appliances and equipment, and smart usage.

R-10: Use smart engineering for efficient energy generation, transmission and distribution. Use smart grid technology focusing into community microgrids, and resilient transmission and distribution system.

R-11: Introduce a system of food security, food safety and promotion of healthy eating programs in partnership with private sector and NRNA.

R-12: Establish an Agro-food innovation supercluster in Nepal to ensure global competitiveness in agro-food industries through shared reliance-based knowledge partnership among foreign and domestic laboratories, technology transfer offices, research and academic institutions, and small and medium enterprises. Develop ayurvedic, medicinal, and aromatics plants and microbes commercialization for agro-food substitutes.

R-13: Increase government visibility in health education system. Establish rehabilitation health care facilities to help patients effected by natural disaster and complicated diseases. Improve health care service delivery to patients affected by dementia, and psychological and mental disorder. **Establish sperm and ovum bank in Nepal. Make radiation oncology more affordable** through public-private partnership (PPP). Expand safe motherhood program and in-vitro-fertilization using PPP. Take advantage of tele-medicine.

R-14: Empower local government to establish, operate, monitor and evaluate educational institutions ranging from pre-school to high-school and education for bringing innovation in education. Make educational institutions accountable to the public. Ensure equitable access to public education for all. No one should be left behind. Restructure educational facilities to provide easy access to education for disabled and traditionally marginalized populations.

R-15: Devise higher education system to suit the needs of specific interest of students such as research, innovation and entrepreneurship; professional, market adaptive and broad-based education; open-admission-based technical, vocational, liberal arts and specially-targeted community education; lifelong learning, open learning, local-creativity and business incubation learning; international-students-focused for-profit and taxable corporate education or philanthropic education that takes minimum of half Nepali students based on merit.

R-16: Transform quality of public education system by recruiting teachers who have high competence in subject knowledge, good leadership skill, motivational and inspirational quality and capacity to self-educate new knowledge and competencies. Increase the options for continued education and training for school level and higher education teachers. Design apprenticeship programs so that post high school students can learn and earn at the same time. Make vocational education more widespread. Prepare students for jobs that do not exist. Make graduates highly innovative, entrepreneurial and capable of adapting to changing work environment.

R-17: Establish a Center of Excellence (CE) for environment, climate change, global warming and sustainability at Tribhuvan University in collaboration with ICIMOD, Kathmandu University and NRNA Academy. CE will engage in understanding the

impact of environment pollution, and suggest technology and policy-based solutions. It will also prepare Sustainable Environmental Management Action Plans (SEMAP) in consultation with GoN. Integrate CE with the global institutions and diaspora community for expert knowledge.

R-18: Establish Community Environment Academy (CEA) at local levels for education, awareness, participation and behavioral change of citizens. CEA will work closely with GoN, CE, local authorities and businesses to implement SEMAP. CEA will conduct regular town hall meetings, workshops, presentations at schools and local communities.

R-19: Incorporate disaster risk reduction and management as an essential part of every development project. To improve disaster risk reduction and mitigation, increase investment, perform multi-hazard and risk mapping, adopt emerging technology, reduce food waste by improving storage capabilities and pre-storage treatment measures, increase awareness for disaster preparedness and infrastructure constructions, reduce post-disaster response time and increase the size of relief operation.

R-20: Liberalize financial investment policies to encourage foreign direct investments by replacing One Window Investment Policy with Automatic Rules as being practiced by our neighbors, reducing government involvement in international private party business contracts, allowing investors to choose international jurisdictions for business dispute settlements, simplifying bankruptcy and insolvency rules for easy exit venues, allowing direct repatriation of funds via commercial banks without needing central bank's prior approval, allowing brokerage and wealth management licenses to NRNs and foreign investors, increasing the fraction of allowed shareholding in capital intensive projects, and management and consultancy services to attract big international investors.

R-21: Extend Double Tax Avoidance Agreement (DTAA) to all countries from where foreign investment is coming into Nepal. Nepal should introduce General Anti Avoidance Principles (GAAP) so that Nepal will be able to control tax leakages and close potential loopholes such as sham transactions, treaty shopping especially for capital gains taxes. Expand Bilateral Investment Protection and Promotion Agreement (BIPPA) concurrently with DTAA to make foreign investors feel safe about their investments.

R-22: Make comprehensive social security policy to cover private sector, Nepali workers living abroad and informal-sector employees. Achieve sustainable social security through job creation from public and private sector, and shifting from noncontributory (pay as you go) to contributory system. Implement performance-based pay system and non-permanent contract employments in public sector.

R-23: Institutionalize the rule of law, transparency, accountability, control of corruption, peoples' awareness and participation, right to information, global-local

linkages and learn from best practices from abroad to maintain good governance.

In this first convention, the organizing committee was mostly comprised of NRN and resident Nepali experts. We recommend that in the future years, GoN's representation and role in the convention program selection is increased so that the committee can incorporate thematic sessions that are pertinent and aligned to GoN's current development priorities.

Last but not the least, the global knowledge convention is proposed to be organized in every two years. The preparation for the 1st knowledge convention was completed in six months. Although the convention exceeded our expectations in terms of quality and quantity of presentations, and volume of participation, we can make future editions more productive by expanding the participation of wider international experts and by choosing the venue that allows larger public participation. We recommend that GoN and NRNA assure the continuation of this convention, and fix the calendar year and starting date of the convention.

WITNESS AS REFERENCES:

Workshop on "SKI transfer to Nepal" organized in Sydney

Source: Skills, Knowledge and Innovation Transfer Published date: 2014-07-28 Share 0

A one-day national workshop on skills, knowledge and innovation (SKI) transfer to Nepal" was organized by NRNA-NCC Australia SKI Committee in Rockdale, Sydney on 19 July 2014. The workshop brought together NRN scientists, academicians and intellectuals from five states (NSW, Victoria, Queensland, South Australia and Western Australia) and one territory (ACT).

In his keynote paper entitled, "Progress, achievements and future plans of NRNA-ICC-SKI Committee", which was co-authored by other three NRNs – Dr Ambika Adhikari, Dr Drona Rasalifrom USA and Dr Pramod Dhakal from Canada - Dr. Raju Adhikari, Chair of NRNA-ICC-SKI Committee, gave a detailed overview of the progress and achievements of the ICC-SKI taskforce/committee for the period of past five years and highlighted the short-, medium- and long-term plans of the ICC-SKI Committee. In his talk, Dr Adhikari mentioned that a MoU between NRNA-ICC and Nepal government has now been signed for the establishment of Open University of Nepal (OUN) and that the OUN and Nepal Science Foundation (NSF) will be the main vehicles for transfer of SKI to Nepal. In another keynote paper entitled, "SKI transfer: what is it and how can this be achieved", which was co-authored by Dr. Jagadish Timsina and Dr. Santosh Aryal, Dr. Hom Pant put a different perspective in the paper. After reviewing the SKI committee's activities conducted so far the authors dissected the concepts and meanings of the individual components of SKI, i.e., skills, knowledge and innovation to determine what is intended to be transferred. Dr. Pant mentioned that the committee cannot transfer new knowledge, which is heavily guarded, and therefore innovation, which required access to the new knowledge. The only meaningful transfer it can make is that of skills and the knowledge that is embodied in the skills being transferred. Further, he suggested that, at least currently and in near future and perhaps in the next 10-15 years, NRNA drop the knowledge and innovation components of SKI and focus on 'skills' transfer rather than SKI transfer. He also argued that the "retired or soon to be retired NRNs" would be the major source of skills supplies as they will be flexible to travel and can provide their time than the early- or mid-career NRNs who would be struggling to retain their job and can't spare much time and financial resources even though they have great sentiments and desires for travel and transfer their skills. NRNA was advised to maintain an up to date skills directory and establish a liaison team in Nepal to manage the demand side of the skills transfer and do the matching.

Evolution of National S&T Policy

- ❑ National S&T Policy (1988)
- ❑ S&T Policy (2005)
- ❑ National STI Policy (2019) Special features of the latest policy
 - ✓ STI for sustainable development and prosperity (vision)
 - ✓ Incorporation of Innovation
 - ✓ Promotion of Entrepreneurship based on STI
 - ✓ National STI Fund
 - ✓ Brain circulation through NRNs
 - ✓ Start-up Funds and Challenge Funds
 - ✓ Provincial Innovation and Incubation Centers
 - ✓ Expand International Collaboration
 - ✓ STI for Security, Quality of Life, Industrialization
 - ✓ Emerging Technologies prioritized
 - ✓ Science Learning Center in Local levels
 - ✓ Multidisciplinary Labs, Int'l Research center for high altitude
 - ✓ Strict Monitoring and Evaluation for Implementation

Nepal Academy of Science and Technology

प्रविधि विकास तथा अनुसन्धानका लागि नास्टद्वारा २ करोड ३२ लाखको अनुदान प्रदान

नेपाल विज्ञान तथा प्रविधि प्रज्ञा प्रतिष्ठान (नास्ट)ले प्रविधि विकास तथा अनुसन्धानका लागि एकै पटक २ करोड ३२ लाख रुपैयाँ अनुदान दिएको छ । विज्ञान तथा प्रविधिको क्षेत्रमा नेपालमा सरकारीस्तरबाट अनुसन्धानका लागि एकैपटक दिइको यो हालसम्मै ठूलो अनुदान रकम हो ।

युगको माग अनुसारको शैक्षिक जनशक्ति तयार गरिने

सार्वजनिक जग्गाहरुको संरक्षण गरी आयमूलक काममा प्रयोग गरिने

४५ वटा स्थानीय तहमा औद्योगिक ग्राम स्थापना गरिने

प्राविधिक र व्यवसायिक शिक्षाको विस्तार गरिने

वनको बहुउपयोग नीति अख्तियार गरिने

अभ्यासिक कृषि उत्पादनका ठूला फार्म खोल्ने

रोजगारीमा चाप बढ्न सक्नेतर्फ सरकार सजग

निर्यातमूलक उद्योगहरुलाई प्रोत्साहन र संरक्षण गरिने

NEWS सबै प्रदेशमा जडिबुटी प्रशोधनको व्यवस्था हुने

You are one decision away from a completely different life

माटो परीक्षणको व्यवस्था गरिने

फुड एन्ड ड्रग एडमिनिष्ट्रेसन स्थापना हुने

कम्पनी दर्ता र खारेज प्रक्रियालाई सरल पारिने

स्वदेशी कच्चा पदार्थ प्रयोग गर्ने उद्योगहरुलाई प्रोत्साहन गरिने

समृद्धिको लागि वन कार्यक्रम संचालन गरिने

EVIDENCES OF WORK DONE AS STATED:

1) Rastrapati Sambhodan to Samsad / Recommendations Related clause only.

४३. निरोगी नेपाल निर्माण यस सरकारको मूल स्वास्थ्य नीति हो। प्रकृतिमैत्री स्वच्छ जीवनप्रणाली प्रवर्द्धन गरी नेपालीको रोग प्रतिरोधी क्षमता वृद्धि गर्न निरोधात्मक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ। स्वास्थ्य सेवामा प्रतिरोधात्मक र उपचारात्मक विधि अवलम्बन गरिनेछ।
६४. विकास निर्माण र सामाजिक सेवाका क्षेत्रमा विशेषज्ञ जनशक्तिको अभाव रहेको छ। आवश्यक जनशक्ति विकासका लागि कृषि तथा वन, पर्यावरण, विज्ञान तथा प्रविधि, चिकित्सा, आयुर्वेद, पर्यटन, इन्जिनियरिङ्, आर्टिफिसियल इन्टेलिजेन्स, सुरुङ प्रविधि तथा रक इन्जिनियरिङ्, खनिज अन्वेषण, जलविद्युत, नवीकरणीय ऊर्जा लगायतका विशिष्टीकृत विधामा उच्च शिक्षा उपलब्ध गराउने व्यवस्था मिलाइनेछ।
१०३. स्थानीय मौलिक खाद्यान्न, फलफूल, तरकारी बालीहरू, पशुपन्छीपालन तथा मत्स्यपालनको पञ्जीकरण, उत्पादकत्व र बहुप्रयोगका बारेमा अनुसन्धान तथा प्रवर्द्धन गरिनेछ।
१२४. वनलाई प्राकृतिक वन, आरक्षित वा संरक्षित वन, सामुदायिक वन, लगाइएका सार्वजनिक वन, निजी वन र कृषि वनलगायतका क्षेत्रहरूमा विभक्त गरी दिगो वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन र वनजन्य उद्यम विकास गर्न समृद्धिको लागि वन कार्यक्रम कार्यान्वयन गरिनेछ। वनजन्य उद्योग विकास तथा प्रवर्द्धनका लागि आवश्यक पूर्वाधार निर्माण गरी निजी क्षेत्रको लगानी आकर्षित गरिनेछ।
४३. निरोगी नेपाल निर्माण यस सरकारको मूल स्वास्थ्य नीति हो। प्रकृतिमैत्री स्वच्छ जीवनप्रणाली प्रवर्द्धन गरी नेपालीको रोग प्रतिरोधी क्षमता वृद्धि गर्न निरोधात्मक कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ। स्वास्थ्य सेवामा प्रतिरोधात्मक र उपचारात्मक विधि अवलम्बन गरिनेछ।
६४. विकास निर्माण र सामाजिक सेवाका क्षेत्रमा विशेषज्ञ जनशक्तिको अभाव रहेको छ। आवश्यक जनशक्ति विकासका लागि कृषि तथा वन, पर्यावरण, विज्ञान तथा प्रविधि, चिकित्सा, आयुर्वेद, पर्यटन, इन्जिनियरिङ्, आर्टिफिसियल इन्टेलिजेन्स, सुरुङ प्रविधि तथा रक इन्जिनियरिङ्, खनिज अन्वेषण, जलविद्युत, नवीकरणीय ऊर्जा लगायतका विशिष्टीकृत विधामा उच्च शिक्षा उपलब्ध गराउने व्यवस्था मिलाइनेछ।
१०३. स्थानीय मौलिक खाद्यान्न, फलफूल, तरकारी बालीहरू, पशुपन्छीपालन तथा मत्स्यपालनको पञ्जीकरण, उत्पादकत्व र बहुप्रयोगका बारेमा अनुसन्धान तथा प्रवर्द्धन गरिनेछ।
१२४. वनलाई प्राकृतिक वन, आरक्षित वा संरक्षित वन, सामुदायिक वन, लगाइएका सार्वजनिक वन, निजी वन र कृषि वनलगायतका क्षेत्रहरूमा विभक्त गरी दिगो वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन र वनजन्य उद्यम विकास गर्न समृद्धिको लागि वन कार्यक्रम कार्यान्वयन गरिनेछ। वनजन्य उद्योग विकास तथा प्रवर्द्धनका लागि आवश्यक पूर्वाधार निर्माण गरी निजी क्षेत्रको लगानी आकर्षित गरिनेछ।
५१. आयुर्वेदिक, युनानी, होमियोप्याथी एवं प्राकृतिक चिकित्सा प्रणालीको विस्तार र प्रवर्द्धन गरिनेछ। आम नागरिकलाई योगाभ्यास र शारीरिक व्यायामसहितको जीवन पद्धति अपनाउन प्रेरित गरिनेछ। स्थानीय तहका वडाहरूमा व्यायामशाला, आरोग्य केन्द्र र योग केन्द्रहरू स्थापना गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ।
६८. मदन भण्डारी प्रौद्योगिक विश्वविद्यालय र योगमाया आयुर्वेद विश्वविद्यालय स्थापना र सञ्चालनका लागि आवश्यक तयारी पूरा गरिनेछ।
८२. नवप्रवर्तनकारी युवा तथा अन्य उद्यमों र वेदांशक राजगारबाट फकेका अनुभवी तथा सीपयुक्त उद्यमशील युवाहरूलाई उद्यम व्यवसाय सुरु गर्न सुरुवाती पुँजी उपलब्ध गराइनेछ। उद्यम व्यवसाय गर्न क्षमता विकास, प्रविधि हस्तान्तरण, वित्तीय पहुँच र वजारीकरणका कार्यक्रमसँग आबद्ध गराइनेछ। यसका लागि हाल सञ्चालित कार्यक्रमहरूलाई पुनःसंरचना गरी सबै प्रदेशमा विस्तार गरिनेछ।
१२६. उच्च हिमाल, पहाड, खोंच, समथर भूभागलगायत देशका विभिन्न भागमा सम्भाव्य जडीवुटीको व्यावसायिक खेती गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ। सबै प्रदेशहरूमा जडीवुटी प्रशोधन उद्योगका पूर्वाधार विकास गरिनेछ। नेपाली जडीवुटीको विशिष्ट ब्राण्डिङ गरी निर्यातसमेत गरिनेछ।
५१. आयुर्वेदिक, युनानी, होमियोप्याथी एवं प्राकृतिक चिकित्सा प्रणालीको विस्तार र प्रवर्द्धन गरिनेछ। आम नागरिकलाई योगाभ्यास र शारीरिक व्यायामसहितको जीवन पद्धति अपनाउन प्रेरित गरिनेछ। स्थानीय तहका वडाहरूमा व्यायामशाला, आरोग्य केन्द्र र योग केन्द्रहरू स्थापना गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ।
६८. मदन भण्डारी प्रौद्योगिक विश्वविद्यालय र योगमाया आयुर्वेद विश्वविद्यालय स्थापना र सञ्चालनका लागि आवश्यक तयारी पूरा गरिनेछ।
८२. नवप्रवर्तनकारी युवा तथा अन्य उद्यमों र वेदांशक राजगारबाट फकेका अनुभवी तथा सीपयुक्त उद्यमशील युवाहरूलाई उद्यम व्यवसाय सुरु गर्न सुरुवाती पुँजी उपलब्ध गराइनेछ। उद्यम व्यवसाय गर्न क्षमता विकास, प्रविधि हस्तान्तरण, वित्तीय पहुँच र वजारीकरणका कार्यक्रमसँग आबद्ध गराइनेछ। यसका लागि हाल सञ्चालित कार्यक्रमहरूलाई पुनःसंरचना गरी सबै प्रदेशमा विस्तार गरिनेछ।
१२६. उच्च हिमाल, पहाड, खोंच, समथर भूभागलगायत देशका विभिन्न भागमा सम्भाव्य जडीवुटीको व्यावसायिक खेती गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ। सबै प्रदेशहरूमा जडीवुटी प्रशोधन उद्योगका पूर्वाधार विकास गरिनेछ। नेपाली जडीवुटीको विशिष्ट ब्राण्डिङ गरी निर्यातसमेत गरिनेछ।

१३८. सरकारले "उद्यमशीलता, रोजगारी र उत्पादन वृद्धि: हुन्छ नेपालको समृद्धि" को नीति लिनेछ। उपलब्ध स्रोत, साधन, पुँजी, सीप एवं प्रविधिको अधिकतम उपयोगबाट औद्योगिक उत्पादकत्व र उत्पादन वृद्धि गर्ने गरी उद्योग क्षेत्रका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ।
१४२. खाद्य, कृषि तथा वनजन्य वस्तुहरूको प्रशोधन, जनजीवनलाई सुचारु गर्न नभई नहुने वस्तु, औषधी र स्वास्थ्य सामग्री एवं स्वदेशी कच्चापदार्थ प्रयोग गरी उत्पादन गर्ने उद्योगहरूको स्थापना र विस्तारका लागि विशेष प्रोत्साहन गरिनेछ।
२४३. युवाको क्षमता अभिवृद्धिका लागि सबै प्रदेशमा युवा नव प्रवर्तन केन्द्र स्थापना गरिनेछ। स्वास्थ्य सचेतना, सरसफाइ, विपद् व्यवस्थापन तथा वातावरण संरक्षण र सामाजिक कुरीति, अन्धविश्वासविरुद्धको सामाजिक जागरण कार्यमा स्काउट र युवा स्वयंसेवक परिचालन गरिनेछ।
२७१. विदेशमा रहेका प्रतिभाशाली नेपाली तथा गैर आवासीय नेपालीहरूले आर्जन गरेको ज्ञान र सीपलाई राष्ट्रिय विकास अभियानमा उपयोग गरिनेछ। गैर आवासीय नेपालीहरूको पुँजी र प्रविधि देश विकासमा उपयोग गर्न प्रेरित गरिनेछ।

२७६. अन्त्यमा, मुलुकको समग्र विकासमा योगदान गर्ने राजनीतिक दल, राष्ट्रसेवक, निजी, सहकारी र सामुदायिक क्षेत्र, श्रमिक वर्ग, नागरिक समाज, आम सञ्चारजगत्लगायत सम्पूर्ण दिदीबहिनी तथा दाजुभाइहरूलाई हार्दिक धन्यवाद ज्ञापन गर्दछु। नेपालको विकासमा सहयोग पुऱ्याउने छिमेकी मित्रराष्ट्रहरू, अन्य मित्रराष्ट्रहरू, विकास साझेदारहरू र गैर आवासीय नेपाली समुदायलाई धन्यवाद दिन्छु।

धन्यवाद !

३९. वन क्षेत्रको दिगो उपयोग गर्न बैज्ञानिक वन व्यवस्थापनको माध्यमबाट वन पैदावारलाई उद्यम र आर्थिक विकाससँग जोडिनेछ। वन तथा वातावरण संरक्षण र जलवायु परिवर्तन न्यूनीकरण र अनुकूलनलाई प्राथमिकता दिंदै विकास आयोजना सञ्चालन गरिनेछ।

२९. कोरोनाका कारण गुमेको रोजगारीलाई पुनर्स्थापित गर्न, वैदेशिक रोजगारीबाट फर्कनेहरूलाई रोजगारी उपलब्ध गराउन र स्वरोजगारी बढाउन कृषि, साना, घरेलु तथा मझौला उद्यमहरू र सेवा क्षेत्रमा संलग्न हुन उत्प्रेरित गर्ने गरी बजेट तर्जुमा गरिनेछ। रोजगारी सिर्जना गर्ने र न्यूनतम रोजगारीको प्रत्याभूति दिने कार्यक्रमलाई प्रदेश र स्थानीय तहसँगको सहकार्यमा एकीकृत रूपमा सञ्चालन गरिनेछ।
३०. सीपमूलक तालीम मार्फत उद्यमशीलता र स्वरोजगारी सिर्जना गर्दै सबै नागरिकलाई उत्पादनसँग जोड्ने गरी कार्यक्रमहरू सञ्चालन गरिनेछ। श्रमिकको पारिवारिक, सामाजिक र आर्थिक हित बजेटको प्राथमिकतामा रहनेछ।
३१. अनौपचारिक क्षेत्रमा काम गर्ने र दैनिक ज्यालामा जीवन निर्वाह गर्ने श्रमिकहरूलाई श्रममूलक प्रविधि मार्फत रोजगारीमा आवद्ध गरी आर्थिक क्रियाकलाप विस्तार गरिनेछ।
३२. वैदेशिक रोजगारीमा देखिन थालेका चुनौतीलाई स्वदेशमा काम र रोजगारी बढाई तीव्र आर्थिक वृद्धि गर्ने अवसरको रूपमा उपयोग गर्न एवम् अर्थतन्त्रलाई गतिशील बनाउन श्रममूलक

उद्योग तथा निर्माणमा थप पुँजी परिचालन गर्न निजी क्षेत्रमा आन्तरिक र प्रत्यक्ष बाह्य लगानीलाई प्रोत्साहित गरिनेछ।

३४. नेपाली अर्थतन्त्रको भरपर्दो आधारको रूपमा रहेको कृषिमा टुटेको उत्पादन सम्बन्धलाई कोरोना महामारी पश्चात् प्राप्त हुने सम्भावनालाई पुनर्स्थापित गर्ने अवसरको रूपमा लिनै कृषि क्रान्तितर्फ साधन र स्रोत परिचालन गरिनेछ। कृषि क्षेत्रलाई व्यवसायीकरण र यान्त्रिकीकरण गर्दै खाद्य सुरक्षा, कृषकको आयस्तरमा सुधार, आयात प्रतिस्थापन र निर्यात प्रवर्द्धन गरिनेछ। कृषि क्षेत्रमा सिंचाइको व्यवस्था सहित कृषि सामग्री, प्रविधि र बजार सुनिश्चित गरिनेछ।
३५. भूमि बैंकको अवधारणा कार्यान्वयनमा ल्याई उपयोगविहीन जमीनको उत्पादनशील उपयोग गरिनेछ। जमीनको चक्काबन्दीलाई प्रोत्साहित गरी सहकारी, कृषक समूह र संस्था

मार्फत सामूहिक खेती अभियान सञ्चालन गर्न प्राथमिकता दिइनेछ।

३६. निजी क्षेत्रको नवप्रवर्तन, सक्षमता, स्रोत, साधन एवम् उद्यमशीलताको पूर्ण उपयोग गर्दै आर्थिक क्षमता बढाउने, थप रोजगारी सिर्जना गर्ने तथा सरकार र निजीक्षेत्र बीच आदर्श साझेदारीको माध्यमबाट राष्ट्रिय पूँजी निर्माणको गतिलाई तीव्रता दिने तर्फ बजेटले प्राथमिकता दिनेछ।
३७. स्वदेशी कच्चा पदार्थमा आधारित, उच्च मूल्य अभिवृद्धि गर्ने र निर्यातमूलक उद्योग स्थापना गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ। आयात प्रतिस्थापन गर्ने उद्योगलाई संरक्षण गरिनेछ।

2) 2020 Budget of Nepal Sarkaar / Recommendations Related clause only.

४७. स्वास्थ्य क्षेत्रका आयोग, प्रतिष्ठान, काउन्सिल, अनुसन्धान केन्द्र र अस्पताल सञ्चालनमा एकरूपता ल्याई व्यवस्थित गर्न क्षेत्रगत एकीकृत छाता ऐन तर्जुमा गरिनेछ। स्वास्थ्य सेवाको विद्यमान दरबन्दीलाई पुनरावलोकन गरी स्वास्थ्यकर्मीको संख्या थप गर्न, सेन्टर फर डिजिज कन्ट्रोल, फुड एण्ड ड्रग एडमिनिस्ट्रेशन र राष्ट्रिय स्वास्थ्य प्रत्यायन प्राधिकरण स्थापनाको लागि प्रारम्भिक कार्य शुरु गर्न बजेट व्यवस्था गरेको छु।
५६. विदेशमा गम्भीर स्वास्थ्य जोखिममा परेका, रोजगारी गुमाएका, प्रवेशाज्ञाको म्याद समाप्त भएका तथा अन्य कारणले अलपत्र परेका नेपालीलाई स्वदेश फर्काउने कार्यका लागि आवश्यक रकमको व्यवस्था गरेको छु।
६४. कोरोनाका कारण देशको श्रम बजारमा कार्यरत विदेशी कामदारहरू स्वदेश फर्किए पछि सिर्जना भएको रोजगारीको अवसर नेपालीले पाउने गरी सीप विकास, तालिम र प्रविधिको पहुँच पुऱ्याउने प्रबन्ध मिलाएको छु। कोरोनाको कारण रोजगारी गुमेका र तत्काल पुनरुत्थान भई रोजगार सृजना हुन नसक्ने क्षेत्रमा कार्यरत रहेका मजदुरको सीप रूपान्तरण गरी अन्यत्र काम गर्न सक्षम तुल्याउन उत्पादन र सेवा क्षेत्रका हस्तकला, प्लम्बिङ, बिजुली मर्मत, इलेक्ट्रोनिक्स, कुक, कालिगड, सिकर्मी, डकर्मी, सिलाइ कटाइ, ब्युटिसियन, कपाल कटाइ लगायतका सीप विकास तालिम तथा प्रशिक्षण संघ र प्रदेशस्तरमा सञ्चालन गरिनेछ। यसबाट कम्तीमा ५० हजार व्यक्तिले रोजगारी प्राप्त गर्न सक्ने गरी रु. १ अर्ब विनियोजन गरेको छु।

६६. प्राविधिक तथा व्यवसायिक शिक्षा एवम् तालिम प्रदायक संस्थाको सुदृढीकरण गरी आगामी वर्ष ७५ हजार व्यक्तिलाई सीपमूलक तालिम प्रदान गर्न रु. ४ अर्ब ३४ करोड विनियोजन गरेको छु। यस कार्यक्रमबाट बजारमा प्रवेश गर्ने नयाँ श्रमिक, कोरोनाको महामारीबाट रोजगारी गुमाएका असंगठित क्षेत्रका श्रमिक र

१८

वैदेशिक रोजगारीबाट फर्केका युवाले रोजगारी प्राप्त गर्ने अपेक्षा गरेको छु।

७०. वैदेशिक रोजगार प्रवर्द्धन कोषलाई वैदेशिक रोजगारीमा गएका श्रमिकको कल्याणका अतिरिक्त रोजगारी पुनर्स्थापना गर्ने कार्यक्रममा समेत उपयोग गरिनेछ। वैदेशिक रोजगारीबाट फर्केका व्यक्तिहरूको सीप, अनुभव र रुचिको अभिलेख बनाई देशभित्र सिर्जना हुने कामका अवसरमा जोडिने छ।
८१. नेपाली अर्थतन्त्रको भरपर्दो आधारको रूपमा रहेको कृषि क्षेत्रमा कोरोना महामारीको कारण उत्पन्न भएको चुनौति र अवसरलाई सम्बोधन गर्न कृषिमा श्रम परिचालन, कृषि कार्यको व्यवसायीकरण, यान्त्रिकरण र आधुनिकीकरण गरी काम र

२२

रोजगारी सिर्जना गरिनेछ। कृषि क्रान्तितर्फ उन्मुख हुन कृषि भूमिको अधिकतम उपयोग गर्दै बालीको सम्भावनाको आधारमा सहकारी, सामुदायिक तथा निजी फर्म मार्फत ठूलो परिमाणमा उत्पादन गर्न प्रोत्साहित गरिनेछ। यसका लागि सिँचाइ, मल, बीउ, पूँजी, प्रविधि र बजार सुनिश्चित गरिनेछ।

८२. कृषि उत्पादनमा मुलुकलाई आत्मनिर्भर गराउँदै खाद्य सुरक्षा र सम्प्रभूता कायम गर्दै लगिनेछ। आगामी वर्ष दुध, तरकारी र मासुजन्य वस्तुको उत्पादनमा आत्मनिर्भर हुने गरी लक्षित कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ। पोषक र औषधीय गुण भएका उच्च मूल्यका कृषि वस्तु उत्पादन र चैते धान तथा बसन्ते मकै खेतीलाई प्रोत्साहन गरिनेछ। गरिब, विपन्न तथा साना किसानलाई लक्षित गरी कृषि उद्यम प्रवर्द्धनको लागि ग्रामीण उद्यम तथा आर्थिक विकास कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ।
८४. खाद्य स्वच्छता प्रवर्द्धन तथा नियमन गर्न कानूनी संरचना तयार गरिनेछ। आगामी वर्ष कर्णाली र गण्डकी प्रदेशमा खाद्य गुणस्तर प्रयोगशाला सञ्चालनमा ल्याइनेछ। विषादीको उपयोग सुरक्षित स्तरमा राख्न जनचेतना अभिवृद्धि र प्रभावकारी नियमन गरिनेछ। सबै स्थानीय तहमा घुम्ती प्रयोगशाला मार्फत माटो परीक्षण गरी उपयुक्त बीउ, मल लगायतका कृषि सामग्री सिफारिस गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ।
११६. नेपालीको जीवनपद्धति र समृद्धिको आधारको रूपमा रहेको वन क्षेत्रको सम्बर्द्धन मार्फत वातावरणीय सन्तुलन कायम गर्दै वन सम्पदाको बहुउपयोग गरी आय, रोजगारी एवम् व्यवसाय प्रवर्द्धन गरिनेछ। वैज्ञानिक वन व्यवस्थापनको माध्यमबाट वन पैदावारलाई आर्थिक क्रियाकलापसँग जोडिनेछ। समृद्धिको लागि वन कार्यक्रम सञ्चालन गरी वन पैदावारमा काष्ठ, गैरकाष्ठ र जडीबुटीमा आधारित उद्यमको विकास गरिनेछ।
११९. जडीबुटीको व्यावसायिक खेती विस्तार गर्दै प्रशोधन, बजारीकरण र विशिष्ट ब्राण्डिङ्ग गरी निर्यात प्रवर्द्धन गरिनेछ। कर्णाली लगायतका हिमाली क्षेत्र र सुदूरपश्चिम प्रदेशमा जडीबुटी विकास विशेष कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ। जडीबुटी उत्पादन तथा प्रशोधन कम्पनी लिमिटेडको क्षमता अभिवृद्धि गर्दै नविन प्रविधिको प्रयोग गरी गुणस्तरीय उच्च मूल्यका जडीबुटीजन्य वस्तु उत्पादन गरिनेछ।

१२५. विश्वविद्यालय तथा अनुसन्धान प्रतिष्ठानको समन्वय र साझेदारीमा वन, वनस्पति, वन्यजन्तु, जैविक विविधता, जलाधार, वातावरण र जलवायु परिवर्तनका विषयमा अध्ययन अनुसन्धान गरिनेछ।
१३४. सबै प्रदेशमा कम्तीमा एक औद्योगिक क्षेत्र स्थापना गर्न, शुरु गरिएका औद्योगिक क्षेत्रको पूर्वाधार निर्माण कार्यलाई अघि बढाउन, निर्माणाधिन व्यापारिक मार्गलाई औद्योगिक कोरिडोरको रूपमा विकास गर्न र स्थानीय तहमा थप १३० औद्योगिक ग्राम स्थापना गर्न रु. २ अर्ब ६४ करोड विनियोजन गरेको छु।
१३८. औद्योगिक व्यवसाय प्रवर्द्धनका लागि स्थापित राष्ट्रिय उत्पादकत्व तथा आर्थिक विकास केन्द्र र औद्योगिक व्यवसाय विकास प्रतिष्ठानको पुनःसंरचना गरी एकीकृत संस्थाको रूपमा सञ्चालन गरिनेछ।
१३९. वैदेशिक व्यापारमा हाल देखिएका अवरोध न्यून गर्दै निर्यात, आयात र आपूर्ति व्यवस्थालाई सुचारु गरिनेछ। विश्व बजारमा सम्भाव्य प्रतिस्पर्धी वस्तुको उत्पादन बढाई निकासी प्रवर्द्धन गरिनेछ। विलासी एवं स्वास्थ्य र वातावरणीय दृष्टिले हानिकारक वस्तुको आयातलाई निरुत्साहित गरिने छ।
१४०. कम तौल, उच्च मूल्य र तुलनात्मक तथा प्रतिस्पर्धात्मक लाभ भएका वस्तुको पहिचान गरी निर्यात प्रवर्द्धन गर्न कर सहूलियत तथा थप नगद प्रोत्साहन दिइनेछ। चिया, कफी, अर्गानिक तरकारी, पिउने पानी तथा जडीबुटीजन्य वस्तुको उत्पादनलाई ब्राण्डिङ्ग गरी निकासी गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ। हिमाली र पहाडी क्षेत्रमा अर्गानिक उत्पादनमा जोड दिइनेछ। निकासी पैठारी संकेत नम्बर जारी गर्ने प्रणालीलाई थप सुदृढ बनाइ अन्य प्रणालीसँग अन्तर-आबद्ध गरिनेछ।
१५६. निजी लगानी प्रोत्साहित गर्न चालु आर्थिक वर्ष सञ्चालनमा ल्याइएको एकल विन्दु सेवा केन्द्रलाई स्वचालित बनाई लगानीकर्तालाई सहज र गुणस्तरीय सेवा प्रदान गरिनेछ। कम्पनी दर्ता, नवीकरण वा खारेजी प्रक्रियालाई सूचना प्रविधिमा

आधारित बनाई विकेन्द्रित गरिनेछ। वैदेशिक व्यापार सहजीकरण गर्न नेपाल राष्ट्रिय एकद्वार प्रणाली विकास गरी कार्यान्वयनमा ल्याइनेछ।

१५७. लगानी तथा व्यापारलाई व्यवस्थित गर्न अन्तर्राष्ट्रिय असल अभ्यास र राष्ट्रिय परिवेश अनुरूप आवश्यक कानूनको तर्जुमा र विद्यमान कानूनमा परिमार्जन गरिनेछ। नेपालको क्रेडिट रेटिङ कार्य आगामी छ महिना भित्र पुरा गरिनेछ। विदेशी मुद्राको हेजिङ सुविधा, सम्मिश्रित वित्त व्यवस्था तथा लगानीका अन्य बैकल्पिक उपकरणको व्यवस्था गरी निजी लगानी प्रवर्द्धन गरिनेछ।
१६१. माध्यमिक तहदेखि नै प्राविधिक तथा व्यावसायिक शिक्षालाई जोड दिँदै सबै स्थानीय तहका न्यूनतम एक विद्यालयमा प्राविधिक धारको पठनपाठन सञ्चालन गर्ने कार्यक्रम अघि बढाएको छ। यस अन्तर्गत हालसम्म ६०७ स्थानीय तहमा शुरु भइसकेको यो कार्यक्रम आगामी वर्ष बाँकी सबै स्थानीय तहमा विस्तार गरिनेछ।
१७५. आयुर्वेद विषयमा उच्च शिक्षा प्रदान गर्न योगमाया आयुर्वेद विश्वविद्यालय स्थापना गर्न, मदन भण्डारी प्रौद्योगिक विश्वविद्यालयको कानूनी संरचना निर्माण गरी सञ्चालन गर्न र प्रत्येक प्रदेशमा प्राविधिक सीप परीक्षण केन्द्र तथा बहु-प्राविधिक शिक्षालय स्थापनाका लागि आवश्यक बजेट छुट्याएको छ।
१९२. महिलाको सामाजिक-आर्थिक अधिकार हासिल हुने गरी महिला लक्षित कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ। राष्ट्रपति महिला उत्थान कार्यक्रम मार्फत मुलुकभरका विपन्न र बञ्चितमा परेका महिलाको सीप तथा उद्यमशीलता विकास गरी रोजगारीका अवसर प्रदान गरिनेछ। स्वास्थ्य जोखिममा परेका दुर्गम क्षेत्रका गर्भवती र सुत्केरी महिलाको हवाई उद्धार गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिइनेछ। सबै स्थानीय तहमा महिला उद्यमशीलता सहजीकरण केन्द्र स्थापना गरिनेछ।

२६१. ज्ञानमा आधारित अर्थतन्त्र विकासको लागि सूचना प्रविधिमा आधारित उद्योग व्यवसायको प्रवर्द्धन ललितपुरको खुमलटारमा राष्ट्रिय ज्ञान पार्क स्थापनाको कार्य अगाडि बढाइनेछ। सबै प्रदेशमा सञ्चार ग्राम स्थापना गर्ने कार्यलाई निरन्तरता दिइनेछ। नेपाल टेलिभिजनको क्षमता विकास गर्दै अन्तर्राष्ट्रिय स्तरमा प्रसारण गरिनेछ।

२६३. गैर आवासीय नेपालीको ज्ञान, सीप, पूँजी र प्रविधिलाई राष्ट्रिय विकासमा उपयोग गरिनेछ। विदेशमा जोखिममा रहेका नेपालीको संरक्षण र उद्धारमा गैर आवासीय नेपालीको सहयोग लिइनेछ।

3) Pradesh Level Influence Examples / Recommendations Related clause only.

हालको नेकपाको सरकार नियमित हुने स्थिति रहेमा भोलि कस्तो योजना सफल हुन सक्छ भनि प्रदेश ५ मा सरकारले स्टिम लगायतका कार्यक्रमहरु र गण्डकी प्रदेशमा यूनिभर्सिटी, सिपमुलक स्वरोजगार कार्यक्रम पाइलट रुपमा सोची संचालन भएकाले त्यो क्षेत्रको योजनामा अलि धेरै हेरिएको छ। प्रदेश १ मा हालको प्रधान मन्त्रीको विशेष चासो देखिन्छ।

प्रदेश ५

- आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा पद्धतिलाई आधारभूत, विशेषज्ञ तथा विशिष्टीकृत सेवाको रुपमा विकास र बिस्तार गरिनेछ । बिजौरीको प्रादेशिक आयुर्वेद चिकित्सालय र बुटवलको लुम्बिनी आयुर्वेद चिकित्सालयलाई प्रदेशको लागि आवश्यक आयुर्वेदिक औषधी उत्पादन केन्द्रको रुपमा विकास गरी प्रदेशलाई आयुर्वेदिक औषधीमा आत्मनिर्भर बनाउन आवश्यक बजेट विनियोजन गरेको छु । साथै, बँकि र कपिलवस्तुका आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्रको भवन निर्माणका लागि रू. १ करोड ५० लाख विनियोजन गरेको छु ।
- स्वास्थ्य महामारीलाई सामना गर्नसक्ने जनशक्तिको दिगो आपूर्तिको लागि बर्दिया अस्पताललाई स्टाफ नर्स, मिडवाइफजस्ता मेडिकल प्राविधिक उत्पादन गर्ने संस्थाको रुपमा विकास गर्न आवश्यक पूर्वाधारको निर्माण गरिनेछ । यसका लागि रू. १ करोड विनियोजन गरेको छु ।
- स्वास्थ्य उपकरणहरूको मर्मत संभार गर्ने जनशक्तिको उत्पादन गर्नका लागि रुपन्देहीको शिक्षा तालिम केन्द्रको परिसरमा बायोमेडिकल उपकरण प्राविधिक विद्यालय स्थापना गरी बायोमेडिकल इन्जिनियरिङमा डिप्लोमा कोर्स सञ्चालनका लागि रू. १ करोड ५० लाख विनियोजन गरेको छु ।
- स्वास्थ्य संस्थाहरूबाट गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा प्रवाह गर्न र प्रदेश मातहतमा रहेका स्वास्थ्य संस्थाहरूलाई समयानुकूल बनाउन न्यूनतम सेवा मापदण्ड तथा राष्ट्रिय चिकित्सा मापदण्डका आधारमा प्रादेशिक मापदण्ड तयार गरी सबै स्वास्थ्य संस्थाहरूको संगठन तथा व्यवस्थापन सर्वेक्षण गरी स्वास्थ्य संस्थाहरूको पुनर्संरचना गर्न आवश्यक बजेट विनियोजन गरेको छु ।

- **समृद्धिको अभियान : छोरीहरूको पहुँचमा विज्ञान** कार्यक्रमको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्नका लागि प्रदेशका सामुदायिक विद्यालयका कक्षा ११ र १२ मा विज्ञान विषय अध्ययनरत सबै छात्राहरू र स्नातक तहमा विज्ञान संकायमा अध्ययनरत छात्राहरूलाई छात्रवृत्ति प्रदान गर्न रू. २ करोड ५० लाख बजेटको व्यवस्था गरेको छ ।
- मुक्त कमेया, कमलरी, मुस्लिम, दलित र पिछडावर्गका छात्राहरूका लागि कक्षा ११ र १२ अध्ययनका लागि छात्रवृत्ति प्रदान गर्न रू. २ करोड ५० लाख व्यवस्था गरेको छ ।
- मुस्लिम समुदायका छात्राहरूको शिक्षामा सहभागिता वृद्धि गर्न बाँके, बर्दिया, दाङ, कपिलवस्तु, रुपन्देही र नवलपरासीका ६ वटा विद्यालयहरूलाई मुस्लिम छात्राहरूको छात्रावाससहितको नमूना विद्यालयमा रुपान्तरण गर्न रू. ३ करोड विनियोजन गरेको छ ।
- प्रदेशलाई आवश्यक वन, कृषि, सूचना प्रविधि र इन्जिनियरिङ क्षेत्रका प्राविधिक जनशक्ति उत्पादनमा जोड दिइनेछ । प्रदेश विश्वविद्यालय ऐन प्रदेश सभाबाट पारित हुनासाथ बाँकेको खजुरामा प्रदेश विश्वविद्यालय स्थापना गरिनेछ । यसका लागि रू. ७ करोड विनियोजन गरेको छ ।
- विज्ञान र प्रविधिको क्षेत्रमा स्नातकोत्तर गर्दै गरेका युवालाई प्रदेशका सम्पदा र सम्भावनामा केन्द्रित रहेर शोध अनुसन्धान गर्नका लागि प्रदेश योजना आयोगमार्फत वर्षको १० विद्यार्थीलाई शोधवृत्ति प्रदान गरिने व्यवस्था शुरू गरिनेछ । आगामी वर्षका लागि रू. १० लाख विनियोजन गरेको छ ।
- विशेष आवश्यकता भएका बालबालिकालाई लक्षित गरी स्थानीय तह तथा नेपाल सरकारसँगको सह-लगानीमा रुपन्देहीको कञ्चन गाउँपालिकाको रुद्रपुर माध्यमिक विद्यालय परिसरमा आवासीय सुविधासहितको सुस्त-मनस्थिति विशेष विद्यालय निर्माण गर्न रू. १ करोड र विशेष शिक्षा सहयोग कार्यक्रमका लागि रू. १ करोड गरी रू. २ करोड विनियोजन गरेको छ ।
- विज्ञान-प्रविधि, अनुसन्धान तथा विकास, सिप विकास, सिप तथा सिपमूलक तालिमको नियमन, बहुप्राविधिक शिक्षालयको व्यवस्थापनका लागि प्रदेश सरकारको स्वामित्वमा प्रदेश विज्ञान प्रविधि प्रतिष्ठान स्थापना गर्न रू. ५ करोड ६२ लाख विनियोजन गरेको छ । युवा जनशक्तिलाई रोजगारमूलक प्राविधिक शिक्षाका लागि रूकुम पूर्वको भुमेमा र दाङको तुल्सीपुरमा बहुप्राविधिक शिक्षालयको भौतिक संरचना निर्माण गर्न रू. ९ करोड छुट्टाएको छ ।
- महिलाहरूको आर्थिक सामाजिक सशक्तीकरणको लागि शैक्षिक तथा कानूनी सचेतना, क्षमता तथा नेतृत्व विकास, आय वृद्धि, जीविकोपार्जन सुधार, रोजगारी सिर्जना, उद्यमशीलता प्रवर्द्धनजस्ता विषयहरूलाई समावेश गरी स्थानीय तहसँगको सहकार्यमा आर्थिक-सामाजिक सशक्तीकरणका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्न रू. ३ करोड ७३ लाख विनियोजन गरेको छ ।
- सार्वजनिक - निजी साझेदारीमा स्थापित पुनर्स्थापना केन्द्रमा आश्रित तथा पीडितहरूलाई सिप तथा क्षमता अभिवृद्धिका लागि स्वरोजगारमूलक तालिमका अवसर प्रदान गरिनेछ । साथै, लैङ्गिक हिंसापीडित महिलाहरूका लागि प्रदेशस्तरीय पुनर्स्थापना केन्द्र निर्माणका लागि संघ, प्रदेश र स्थानीय तहको सहकार्यमा जग्गा प्राप्ति गरी निर्माण कार्य अगाडि बढाउन आवश्यक बजेट विनियोजन गरेको छ ।

कृषि, भूमि व्यवस्था र सहकारी

- कोभिड -१९ को कारण सिर्जित प्रतिकूल अवस्थालाई अवसरका रूपमा लिई रोजगारी गुमाएका नागरिकको जीविकोपार्जन सुधार गर्न कृषि उपजहरूको उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गरी खाद्य सुरक्षा र आत्मनिर्भरता अभिवृद्धि गर्नेगरी तीन तहका सरकारहरूबीच कार्यक्रमिक सहकार्य र साझेदारीलाई प्रोत्साहन गरिनेछ ।
- **स्वदेशी श्रम, स्वदेशमै पसिनाको नीति**अनुसार हात हातमा कृषि सामग्री : गाउँ गाउँमा रोजगारी अभियान सञ्चालन गरिनेछ । यसअन्तर्गत प्राविधिक सेवाप्रवाह, उत्पादन सामग्रीहरूको उपलब्धता र यान्त्रीकरणलगायत कोभिड विशेष कृषि कार्यक्रमका लागि रू. ६५ करोड विनियोजन गरेको छ । यी कार्यक्रममार्फत् थप ४२ हजार रोजगारी सिर्जना गर्ने लक्ष्य राखेको छ ।
- कोभिड विशेष कृषि कार्यक्रम, प्रदेश तथा संघीय सरकारबाट स्थानीय तहमा जाने कृषि तथा पशुपंक्षीतर्फका अन्य सशर्त कार्यक्रम, तथा स्थानीय तहमा रहेका कृषि कार्यक्रमहरूको प्रभावकारी कार्यान्वयन एवम् सम्पर्क विन्दुका रूपमा कार्य गर्ने गरी प्रत्येक स्थानीय तहमा एक जना कृषि वा पशुपंक्षी विषयको अधिकृतस्तरको जनशक्ति उपलब्ध गराउन बजेट विनियोजन गरेको छ ।
- खेतबारीलाई कृषि प्रसार, अनुसन्धान र शिक्षाको व्यवहारिक थलोको रूपमा जोड्दै करिब ६ हजार कृषक घरधुरीको आय आर्जनमा वृद्धि हुने आधार तय गरेको **स्मार्ट कृषि गाउँ कार्यक्रम**लाई सबै स्थानीय तहहरूमा बिस्तार गरी अनुसन्धानात्मक अभ्यास, विज्ञ सेवा, विद्यार्थी परिचालन, क्षमता विकासलगायतका कार्यक्रम सञ्चालन गर्न रू. ४८ करोड विनियोजन गरेको छ । यसबाट समग्र प्रदेशमा कृषिको आधुनिकीकरणको आधारशीला तयार हुने विश्वास लिएको छ ।

- सामूहिक वा सहकारीका माध्यमबाट जग्गा चक्लाबन्दी गरी व्यावसायिक खेती कार्यलाई प्रोत्साहन गरिनेछ । सहकारी तथा निजी क्षेत्रसँगको सहकार्यमा उत्पादनशील क्षेत्रको निजी तथा सरकारी बाँझो जग्गाको समुचित प्रयोग गरी चक्लाबन्दीसहितको नमूना कृषि फर्म स्थापना कार्यक्रमका लागि रू. १ करोड ८६ लाख विनियोजन गरेको छु ।
- विषादी न्यूनीकरण गर्दै प्रांगारिक कृषिमा लाग्न प्रेरित गरिनेछ । रुकुम पूर्व जिल्लालाई अर्गानिक जिल्ला घोषणा गरी सघन कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ र अन्य सबै जिल्लाहरूमा पकेटक्षेत्र-विशेष अर्गानिक कृषि कार्यक्रमका लागि रू. ५ करोड विनियोजन गरेको छु ।
- समूह-सहकारी तथा निजी क्षेत्रसँगको सहकार्यमा असल कृषि अभ्यास अवलम्बन गरी अदुवा, वर्षे आलु, मह, सुन्तला र छुर्पीलाई प्रदेशको ब्राण्डिङ गरी बजारीकरण गर्ने व्यवस्था मिलाउन बजेट विनियोजन गरेको छु । बर्दिया जिल्लाबाट माटो स्वास्थ्य प्रमाणपत्र प्रारम्भ गर्न बजेट छुट्टयाएको छु ।
- प्रयोगशालाहरूको स्तरोन्नति तथा सुदृढीकरण गरी सेवा प्रवाहलाई सबल बनाइनेछ। रुपन्देही, दाङ र बाँकेमा गरी ३ वटा आधुनिक प्रविधिसहितको भेटेरिनरी रिफरल अस्पतालको विस्तृत परियोजना प्रतिवेदन तयार गरी क्रमशः निर्माण कार्य अघि बढाइनेछ । यस वर्ष नवलपरासीमा एक पशु रोग अन्वेषण प्रयोगशाला स्थापना गरिनेछ । यी कार्यका लागि रू. ७ करोड विनियोजन गरेको छु ।
- कृषि बजारीकरणमा समस्याको रुपमा रहेको बिचौलिया प्रवृत्ति, कालोबजारी र सिन्डिकेटबाट कृषकलाई मुक्त बनाउने र न्यूनतम समर्थन मूल्य कार्यान्वयनका लागि **कृषकको श्रम, कृषककै मूल्य** कायम गर्न उत्पादित बालीवस्तु खरिद गरिदिने र कृषि उत्पादन सामग्रीको भण्डारण तथा वितरण प्रणाली व्यवस्थित बनाउन सहकारीसँगको साझेदारी र सरकारको शेयर लगानीमा कृषि उत्पादनको बजारीकरणको लागि आवश्यक संरचनात्मक व्यवस्था गर्न बजेट विनियोजन गरेको छु ।
- आय आर्जन, पोषण तथा खाद्य सुरक्षाको लागि महिला, विपन्न तथा लक्षित वर्गका लागि गरिबी निवारण तथा खाद्य सुरक्षाका कार्यक्रम सञ्चालन गर्न रू. ६ करोड विनियोजन गरेको छु ।
- दक्ष तथा प्राविधिक श्रमका लागि देशबाहिर रकम जाने क्रम रोकौं स्थानीयस्तरमा रोजगारी सिर्जना गर्न मागमा आधारित उद्यम विकास, कृषि यन्त्र उपकरण सञ्चालन तथा मर्मत संभार, खाद्य विविधीकरण तथा अन्य रोजगारीमूलक तालिम सञ्चालन गर्न रू. ३ करोड विनियोजन गरेको छु ।
- विदेशबाट फर्किएका तथा स्वदेशमा रहेका युवाहरूलाई कृषि क्षेत्रमा थप आकर्षित गर्न चक्लाबन्दी, सामूहिक तथा सहकारी खेतीलाई प्रोत्साहन गर्दै पूर्ण यान्त्रीकरण बनाउन तराईका तीन जिल्लामा सबै प्रकारका आधुनिक मेशिनहरू र यन्त्र मर्मतशाला सहितका ६ वटा कृषि यन्त्र आपूर्ति केन्द्र स्थापनाका लागि रू. १ करोड ५० लाख विनियोजन गरेको छु ।
- कृषि र पशुपालन क्षेत्रमा विपद्, मौसम पुर्वानुमान तथा प्राविधिक जानकारीलगायतका सूचनामा कृषकको पहुँच वृद्धिका लागि **किसान कल सेन्टर**को सेवालालाई थप वैज्ञानिक, प्रभावकारी र सर्वसुलभ बनाउने गरी बजेट विनियोजन गरेको छु ।

उद्योग, वाणिज्य र आपूर्ति

- स्वदेशी कच्चा पदार्थ र स्वदेशी श्रम प्रयोग हुने उद्योगहरूको स्थापना र विकासमा जोड दिइनेछ । प्रदेश योजना आयोगबाट पूर्व-संभाव्यता अध्ययन भएअनुसार बाबियो तथा घाँस-पराजजस्ता कच्चा पदार्थको उपयोगबाट ठूलो संख्यामा स्वरोजगारी सिर्जना हुनेगरी प्रदेशमा एक कागज कारखाना स्थापना कार्य अघि बढाइनेछ ।
- केन्द्रसँगको सहकार्यमा प्रदेशभित्र रासायनिक मल कारखाना स्थापना गर्न सम्भाव्यता अध्ययन गरिनेछ । जनताको सहलगानीको सम्भावना खोजिनेछ । साथै, सार्वजनिक-निजी साझेदारीमा इलेक्ट्रिक स्कूटर कारखाना स्थापना गर्न पहल गरिनेछ ।
- कोभिड -१९ का कारण वैदेशिक रोजगारमा परेको असर सम्बन्धी अध्ययन प्रतिवेदन अनुसार वैदेशिक रोजगारीबाट फर्कनेहरू मध्ये ७० प्रतिशतभन्दा बढीले पेशा व्यवसाय गर्न चाहना राखेको देखिएकोले प्रदेशमै पेशा व्यवसाय गर्न युवाहरूलाई प्रोत्साहित गर्ने उद्देश्यले **लघु, घरेलु तथा साना उद्योग विकास कोष** स्थापना गरी सहूलियत ऋणका लागि ब्याज अनुदान प्रदान गर्ने व्यवस्था मिलाएको छु । यसका लागि रू. १० करोड विनियोजन गरेको छु ।
- एक निर्वाचन क्षेत्र एक औद्योगिक ग्रामको नीति अनुरूप संघ र स्थानीय तहसँग दोहोरो नपर्ने गरी पूर्व-सम्भाव्यता अध्ययन सम्पन्न भइसकेका १५ वटा औद्योगिक ग्राममध्ये आवश्यकताका आधारमा विस्तृत सम्भाव्यता अध्ययन गरिनेछ । विस्तृत अध्ययन सम्पन्न भएका औद्योगिक ग्रामहरू र बुटवल औद्योगिक क्षेत्रको पूर्वाधार विकास गरिनेछ ।
- वर्षैदिखि चर्चामा रहेर पनि उल्लेख्य विकास हुन नसकेको मोतीपुर र नौबस्ता औद्योगिक क्षेत्र प्रदेशमातहत ल्याएर औद्योगिक विकासलाई सहजीकरण गरिनेछ । यसका लागि आवश्यक बजेटको व्यवस्था गरेको छु ।
- **नेपाली किनौं, नेपाल बनाऔं** अभियान अन्तर्गत प्रदेशका १०९ वटै स्थानीय तहमा स्थानीय उत्पादनहरूको प्रदर्शनी एवम् बिक्री कक्ष (कोशेली घर) तथा हाटबजार स्थापना र सञ्चालनका लागि प्रत्येक स्थानीय तहमा रू. १० लाखका दरले रू. १० करोड ९० लाख सशर्त अनुदान उपलब्ध गराउने व्यवस्था गरेको छु ।
- घरेलु तथा साना उद्योगीहरूको स्वदेशी उत्पादन तथा कृषि उपजहरूको बजार प्रवर्द्धनका लागि बाँके, रूपन्देही र दाङ जिल्लामा प्रादेशिक डिपार्टमेण्टल स्टोर सञ्चालनमा सहयोग गरिनेछ । साथै प्रमुख शहरहरूमा स्थायी प्रदर्शनीस्थल स्थापना गर्न सम्भाव्यता अध्ययन गरिनेछ । परम्परागत सिप र प्रविधिमा आधारित लघु तथा घरेलु उद्यमीहरूबाट उत्पादित वस्तुहरूको बजार प्रवर्द्धनका लागि प्रदेशका प्रमुख पर्यटकीय स्थलहरूमा कोशेली घर स्थापना गर्न सहयोग गरिनेछ । यसका लागि रू. १ करोड ३६ लाख विनियोजन गरेको छु ।

- जडिबुटी तथा गैरकाष्ठ वनपैदावारको व्यवस्थापनका लागि टिमुर, तेजपात, अल्लो, चिउरी, महुवालगायतका प्रजातिहरूको पकेट क्षेत्र विकास गरिनेछ । वन समुह तथा निजी क्षेत्रलाई जडिबुटी तथा गैरकाष्ठ वनपैदावारको खेती बिस्तारका लागि ग्रामीण क्षेत्रमा **घर-घरमा जडिबुटी कार्यक्रम** अन्तर्गत बिरुवा वितरण गरिनेछ। जडिबुटी तथा गैरकाष्ठ वन पैदावार प्रशोधन गरी मूल्य अभिवृद्धि गर्न निजी क्षेत्रलाई अनुदान दिने व्यवस्था गरेको छ।
- निजी तथा कृषि वन प्रवर्द्धन गर्न प्रत्येक जिल्लामा कम्तीमा एक नमुना कृषि वन कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । वनजन्य उद्यमहरूको विकासका लागि पूर्वाधार निर्माण र प्रविधिमा आवश्यक सहयोग गरिनेछ । यसका लागि रू. ४ करोड ८० लाख विनियोजन गरेको छ ।
- बुटवल उप-महानगरपालिका र सैनामैना नगरपालिकाको सहकार्यमा फोहोरमैला व्यवस्थापन गर्न फोहोरमैला प्रशोधन केन्द्र स्थापनाको लागि रू. १ करोड विनियोजन गरेको छ । प्रदेशभित्र प्लाष्टिकजन्य वस्तुको व्यवस्थापन गर्न परियोजना बैकमा रहेको प्लाष्टिकबाट डिजेल उत्पादन गर्ने प्लान्ट स्थापनाका लागि निजी क्षेत्रसँग सहकार्य गरिनेछ । सहकार्यका लागि आवश्यक बजेटको व्यवस्था गरेको छ ।
- वातावरण संरक्षण तथा प्रदुषण नियन्त्रणका लागि वातावरणीय मापदण्डहरू निर्माण, कार्यान्वयन र नियमित अनुगमन गर्ने व्यवस्था मिलाइनेछ । वातावरणीय प्रदुषण मापन प्रयोगशाला स्थापना गर्न रू. २ करोड विनियोजन गरिएको छ ।
- राप्ती, बबई, वाणगंगा र तिनाउ नदी प्रणालीमा आधारित जलाधार व्यवस्थापन योजना तयार गरिनेछ । यसका साथै संवेदनशील जलाधार क्षेत्रहरूको संरक्षण र व्यवस्थापनका कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । यी कार्यक्रमका लागि रू. ३ करोड २५ लाख विनियोजन गरेको छ ।
- उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण क्षेत्रको लागि रू. २ अर्ब ९९ करोड ६९ लाख विनियोजन गरेको छ ।

वन तथा वातावरण

- जैविक विविधताको संरक्षण र संवर्द्धन गर्दै वन अतिक्रमण रोकन प्रभावकारी कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । वन डडेलो नियन्त्रण, चोरी निकासी नियन्त्रण, चोरी शिकारी नियन्त्रणका लागि सामुदायिक वन, साझेदारी वन, कबुलियती वन लगायत उपभोक्ता समुह, स्थानीय तह र निजी क्षेत्रसँगको सहकार्यलाई प्रभावकारी बनाइने छ ।
- प्रदेशभित्र ९ लाख हेक्टरभन्दा बढी वन क्षेत्र रहेकोमा वन व्यवस्थापन कार्ययोजना तयार भएको ५० हजार हेक्टर वनमा दिगो एवम् वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन गरिनेछ । यसबाट २० लाख घनफिट काठ उत्पादन भई काठको आपूर्ति सहज हुनुका साथै काठमा आत्मनिर्भर हुन टेवा पुग्नेछ भने ४५ लाख श्रम-दिन रोजगारी सिर्जना हुनेछ । यस्तो रोजगारीमा अधिकांश विदेशी कामदार संलग्न हुने गरेकोमा आवश्यक सिप विकास गरी नेपाली कामदारबाट विदेशी कामदार प्रतिस्थापन गरिनेछ । वैज्ञानिक वन व्यवस्थापनको लागि रू. १४ करोड ४३ लाख विनियोजन गरिएको छ ।

प्रदेश ५ सरकारको २०७७ / ७८ को बजेट

आयुर्वेद तथा वैकल्पिक चिकित्सा पद्धतिलाई आधारभूत, विशेषज्ञ तथा विशिष्टीकृत सेवाको रूपमा विकास र बिस्तार गरिनेछ । बिर्जोरीको प्रादेशिक आयुर्वेद चिकित्सालय र बुटवलको लुम्बिनी आयुर्वेद चिकित्सालयलाई प्रदेशको लागि आवश्यक आयुर्वेदिक औषधी उत्पादन केन्द्रको रूपमा विकास गरी प्रदेशलाई आयुर्वेदिक औषधीमा आत्मनिर्भर बनाउन आवश्यक बजेट विनियोजन गरेको छ । साथै, बाँके र कपिलवस्तुका आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्रको भवन निर्माणका लागि रू. १ करोड ५० लाख विनियोजन गरेको छ ।

प्रदेशको विकासको लागि आवश्यक प्राविधिक मानवपूर्वजी निर्माण गर्न विज्ञान, प्रविधि, गणित र ईन्जिनियरिङ (स्टेम) विषयलाई संस्थागत गरी विद्यालय शिक्षालाई रूपांतरण गर्दै लगिनेछ । प्रदेशका सबै जिल्लामा "स्टेम" परियोजना सञ्चालन गर्ने रू. ५ करोड विनियोजन गरेको छ ।

विज्ञान-प्रविधि, अनुसन्धान तथा विकास, सिप विकास, सिप तथा सिपमूलक तालिमको नियमन, बहुप्राविधिक शिक्षालयको व्यवस्थापनका लागि प्रदेश सरकारको स्वामित्वमा प्रदेश विज्ञान प्रविधि प्रतिष्ठान स्थापना गर्न रू. ५ करोड ६२ लाख विनियोजन गरेको छ । युवा जनशक्तिलाई रोजगारमूलक प्राविधिक शिक्षाका लागि रुकुम पूर्वको भुमैना र दाङको तुल्सीपुरमा बहुप्राविधिक शिक्षालयको भौतिक संरचना निर्माण गर्न रू. ९ करोड छुट्टाएको छ ।

दक्ष तथा प्राविधिक श्रमका लागि देशबाहिर रकम जाने क्रम रोकी स्थानीयस्तरमा रोजगारी सिर्जना गर्न मागमा आधारित उद्यम विकास, कृषि यन्त्र उपकरण सञ्चालन तथा मर्मत संभार, खादय विविधीकरण तथा अन्य रोजगारीमूलक तालिम सञ्चालन गर्न रू. ३ करोड विनियोजन गरेको छ ।

जडिबुटी तथा गैरकाष्ठ वनपैदावारको व्यवस्थापनका लागि टिमुर, तेजपात, अल्लो, चिउरी, महुवालगायतका प्रजातिहरूको पकेट क्षेत्र विकास गरिनेछ । वन समुह तथा निजी क्षेत्रलाई जडिबुटी तथा गैरकाष्ठ वनपैदावारको खेती बिस्तारका लागि ग्रामीण क्षेत्रमा **घर-घरमा जडिबुटी कार्यक्रम** अन्तर्गत बिरुवा वितरण गरिनेछ। जडिबुटी तथा गैरकाष्ठ वन पैदावार प्रशोधन गरी मूल्य अभिवृद्धि गर्न निजी क्षेत्रलाई अनुदान दिने व्यवस्था गरेको छ।

निजी तथा कृषि वन प्रवर्द्धन गर्न प्रत्येक जिल्लामा कम्तीमा एक नमुना कृषि वन कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ । वनजन्य उद्यमहरूको विकासका लागि पूर्वाधार निर्माण र प्रविधिमा आवश्यक सहयोग गरिनेछ । यसका लागि रू. ४ करोड ८० लाख विनियोजन गरेको छ ।

जलविद्युत, उद्योग, घिया, कफी, कपास, पुष्प व्यवसाय, तरकारी, पशुपक्षी पालन, अर्लैची, जडिबुटी एवम् फलफूल उद्योगको नाममा खरिद गर्न जग्गाको लिखत पारित गर्दा लाग्ने रजिष्ट्रेशन शुल्कमा पछहतर प्रतिशत छुट दिने व्यवस्था मिलाएको छ ।

कोभिड -१९ को कारणले रोजगारीमा परेको असरलाई सम्बोधन गर्नका लागि युवाहरूको सिप स्तरान्तिका तालिमहरू उपलब्ध गराउन र प्राविधिक शिक्षालयहरूसँग सहकार्य गरी युवा स्वरोजगार कार्यक्रम सञ्चालन गर्न रू. १६ करोड ५० लाख विनियोजन गरेको छ। यसबाट प्रत्यक्ष रूपमा १० हजार युवाहरूले स्वरोजगारी एवम् रोजगारीको अवसर प्राप्त गर्नेछन ।

गण्डकी प्रदेश

समृद्धिका क्षेत्र, उपक्षेत्र र प्राथमिकताका कार्यक्रमहरू		
समृद्धिका क्षेत्र	उपक्षेत्र	पञ्चवर्षीय योजनाका क्षेत्रगत प्राथमिकताहरू
जडीबुटी विकास		<ul style="list-style-type: none"> उच्च लाभ भएका जडीबुटीको खेती विस्तार, घरेलुकरण र व्यावसायीकरण गर्ने । निजी क्षेत्रको सहकार्यमा जडीबुटी प्रशोधन केन्द्रको स्थापना र सञ्चालन गर्ने ।
उद्यमशीलताको विकास		<ul style="list-style-type: none"> महाविद्यालय र विश्वविद्यालयमा नवप्रवर्तन केन्द्र (Incubation Centre) स्थापना र सञ्चालन गर्ने । युवाहरूलाई शैक्षिक र गैरशैक्षिक उद्यमशील शिक्षाको व्यवस्था गर्ने । युवालक्षित उद्यम स्थापना र सञ्चालन कार्यक्रम कार्यान्वयन गर्ने ।
शिक्षा		<ul style="list-style-type: none"> गण्डकी विश्वविद्यालयको स्थापना र सञ्चालन गर्ने । गण्डकी प्राविधिक प्रतिष्ठानको स्थापना र सञ्चालन गर्ने । साधारण धारका माध्यमिक विद्यालय र महाविद्यालयलाई प्राविधिक धारमा रुपान्तरण गर्न र माध्यमिक विद्यालयमा विज्ञान शिक्षा विस्तार गर्न सहयोग गर्ने ।
विज्ञान तथा प्रविधि		<ul style="list-style-type: none"> विज्ञान तथा प्रविधि प्रतिष्ठान स्थापना र सञ्चालन गर्ने । महाविद्यालयमा नवप्रवर्तन केन्द्रको (प्रविधि कोरले केन्द्र) स्थापना र सञ्चालन गर्ने ।
कृषि		<ul style="list-style-type: none"> अनुसन्धान र नयाँ प्रविधिको विकास र प्रयोग गरी कृषि क्षेत्रको उत्पादकत्व र उत्पादन वृद्धि गर्ने । मुख्यमन्त्री वातावरण मैत्री नमुना कृषि गाँउ कार्यक्रमको विस्तार तथा सुदृढीकरण गरी कृषिलाई पर्यटन, गरिवी निवारणसँग जोड्ने । आलु, कफी, स्याउ, सुन्तला, किवी, एमोकाडो र तरकारी खेतीको आधुनिकीकरण गरी आत्मनिर्भर हुने र खाद्यान्न बालीको उत्पादन बढाउने ।
उद्योग		<ul style="list-style-type: none"> ५१ वटा स्थानीय तहमा औद्योगिक ग्राम स्थापना गर्न सहयोग गर्ने । कास्की र तनहुँको पुडीटार र नवलपुरको लोकाहाखोलामा प्रदेशस्तरीय औद्योगिक क्षेत्रको स्थापना गर्ने । कृषि प्रशोधन, वन पैदावर र खनिजजन्य उद्योगको स्थापना गर्न सहयोग गर्ने ।

५.२.५ रणनीति र कार्यनीति	
रणनीति	कार्यनीति
उद्देश्य १: खोजमूलक तथा उत्पादनमूखी विज्ञान र प्रविधिको विकास र प्रयोग गर्नु ।	
१.१ वैज्ञानिक खोज र अनुसन्धानमा आधारित प्रविधिलाई प्रदेशको विकासमा उपयोग गर्ने र स्थानीय प्रविधिको आधुनिकीकरण, संरक्षण र संबर्द्धन गर्ने ।	१.१.१ परम्परागत ज्ञान तथा सीपलाई आधुनिक प्रविधिमा स्तरोन्नति गरी व्यावसायीकरण गरिनेछ । १.१.२ वैज्ञानिक तथा प्राविधिकहरूलाई विज्ञान र प्रविधिको खोजमा लाग्न प्रोत्साहन हुने नीति तर्जुमा गरी कार्यान्वयन गरिनेछ । १.१.३ वैज्ञानिक जनशक्ति उत्पादन र विकासमा जोड दिई प्रदेशको विकासमा सक्रिय सहभागी गराउने वातावरणको सिर्जना गरिनेछ । १.१.४ अनुसन्धान र नवप्रवर्तनको माध्यमबाट परम्परागत ज्ञान र सीपमा आधारित गुणस्तरीय बस्तुको उत्पादनमा जोड दिइनेछ ।
१.२ विज्ञान र प्रविधिमा अभिरूचि र कल्पनाशीलता बढाउन माध्यमिक तहदेखि नै प्रमाणमा आधारित शिक्षण र खोजमा आधारित विकास पद्धतिको विकास गर्ने ।	१.२.१ स्थानीय तहसँगको सहकार्यमा प्राविधिक जनशक्ति उत्पादन गर्ने संस्था र निकायहरूको क्षमता वृद्धि गरिनेछ । १.२.२ सबै स्थानीय तहलाई कम्तीमा एक माध्यमिक विद्यालयमा विज्ञान विषय सञ्चालनका लागि प्रोत्साहित गरिनेछ । १.२.३ विज्ञान भेला, प्रदर्शनी जस्ता प्रतिभा प्रफुटन हुने प्रतियोगिताहरू सञ्चालन गरी युवाहरूलाई विज्ञान र प्रविधिप्रति आकर्षित गरिनेछ । १.२.४ विज्ञान तथा प्रविधिको क्षेत्रमा उत्कृष्ट कार्य गर्ने प्रतिभाशाली युवा वैज्ञानिक पहिचान गरी सम्मान गर्ने व्यवस्था गरिनेछ ।
१.३ विज्ञान र प्रविधिको विस्तार गर्न संस्थागत व्यवस्था गर्ने ।	१.३.१ नयाँ आविष्कार, विज्ञान र प्रविधिको अध्ययन अनुसन्धान गर्न प्रदेश विज्ञान तथा प्रविधि प्रतिष्ठान स्थापना गरी सञ्चालन गरिनेछ । १.३.२ प्रदेशस्तरीय विज्ञान तथा प्रविधिको अनुसन्धान गर्ने निकाय, प्रविधि कोरले केन्द्र (इन्क्यूबेसन केन्द्र), र प्रयोगशाला स्थापना गरिनेछ ।
१.४ विज्ञान प्रविधिको विकास र विस्तार गर्ने निजी क्षेत्र, विश्वविद्यालय, संगठित संस्था, गैरसरकारी संस्था आदि सँग सहकार्य गर्ने ।	१.४.१ गण्डकी विश्वविद्यालय र विज्ञान तथा प्रविधि प्रतिष्ठानलाई विज्ञान तथा प्रविधिको अनुसन्धान र विकास गर्ने प्रमुख थलोका रूपमा विकास गरिनेछ । १.४.२ प्रदेश तथा अन्य विश्वविद्यालय, प्रदेश विज्ञान तथा प्रविधि प्रतिष्ठान, नेपाल विज्ञान तथा प्रविधि प्रज्ञा प्रतिष्ठान (NAST), राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय संस्थाहरू र निजी क्षेत्रका अनुसन्धानकर्ता, एबम् अन्य सरोकारवालाका बीच विज्ञान र प्रविधिको विकासमा समन्वय र सहकार्य गरिनेछ । १.४.३ स्थानीय तहसम्म झोड्याण्ड नेटवर्क विस्तार गर्न साबंजनिक तथा निजी क्षेत्रसँग समन्वय र सहकार्य गरिनेछ । प्रदेश सूचना प्रविधि पार्कको स्थापना गरिनेछ । स्थानीय तहसम्म इन्टरनेट सेवा पुऱ्याउन पूर्वाधार निर्माणमा सहकार्य गरिनेछ । १.४.४ विज्ञान तथा प्रविधिमा अनुसन्धान गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ ।

उद्देश्य २: जडीबुटी तथा गैरकाष्ठ वन पैदावारको घरेलुकरण तथा खेतीको विस्तार गरी उत्पादन बढाउने र बजारीकरण गर्ने।

२.१ तुलनात्मक लाभका जडीबुटीको घरेलुकरणको अध्ययन, गैरकाष्ठ वनपैदावारको व्यावसायिक खेती प्रवर्द्धन, अनुसन्धान तथा उपयुक्त खेती प्रविधिको विकास गर्ने।	२.१.१ प्रदेश स्तरको एक प्राकृतिक स्रोत तथा जडीबुटी अध्ययन अनुसन्धान र प्रशोधन केन्द्रको स्थापना गरिनेछ। २.१.२ जडीबुटीसँग सम्बन्धित विभिन्न निकायहरूको समन्वयमा कार्यक्रम सञ्चालन गरिनेछ।
२.२ बजारीकरणका लागि नीतिगत तथा संस्थागत संरचना निर्माण तथा सुधार गर्ने।	२.२.१ बजारीकरणका लागि उपयुक्त ऐन, कानूनको तर्जुमा गरिनेछ। २.२.२ बजारीकरणका लागि आवश्यक क्षेत्रलाई आवश्यक सहयोग, सहजीकरण र समन्वय गरिनेछ।
२.३ जडीबुटी प्रशोधन तथा भण्डारणको व्यवस्था गर्ने।	२.३.१ विभिन्न किसिमका जडीबुटीहरूको प्रशोधन प्लान्ट स्थापना गरिनेछ। २.३.२ विभिन्न किसिमका जडीबुटीहरूको भण्डारण केन्द्र स्थापना गरिनेछ।
२.४ निजी क्षेत्रको सहभागिता मार्फत् बजारीकरणलाई प्रवर्द्धन गर्ने।	२.४.१ जडीबुटीको प्रमाणीकरणमा, स्तरीकरण, लेबलिङ, ब्राण्डिङ, प्याकेजिङ आदिको मापदण्ड तयार गरी लागु गरिनेछ। २.४.२ सार्वजनिक, सहकारी तथा निजी क्षेत्रको समन्वयनमा जडीबुटी तथा गैरकाष्ठ वन पैदावारको बजार स्थापित गरिनेछ।

प्रदेश सरकार, गण्डकी प्रदेश, पोखरा, नेपाल

१२७

रणनीति	कार्यनीति
३.१ सबै विद्यार्थीलाई कम्तीमा आधारभूत तहको प्राविधिक तथा व्यावसायिक (सफ्ट स्किलसमेत) सीप (Technical & Vocational/Soft Skill) प्रदान गर्न विद्यालय शिक्षाको पाठ्यक्रममा समावेश गर्ने।	३.१.१ आधारभूत तहको प्राविधिक तथा व्यावसायिक (सफ्ट स्किल समेत) सीप प्रदान गर्न शिक्षकहरूलाई आधुनिक, शिक्षण सीपयुक्त, प्रविधिमैत्री, निरन्तर सिकाइमुखी बनाउँदै पेशागत दक्षता बढाइने छ। ३.१.२ विद्यालय शिक्षामा जीवनोपयोगी सीपलाई एकीकृत रूपमा समावेश गरिनेछ।
३.२ विद्यालय र उच्च शिक्षामा बहुआयामिक शिक्षण सिकाइ प्रणाली विकास गरी सबै शिक्षण संस्थामा लागु गर्न सहकार्य, सहयोग, सहजीकरण अनुगमन तथा समन्वय व्यवस्था सुदृढ गर्ने।	३.२.१ प्रदेश स्तरमा सञ्चालित सबै उच्च शिक्षाप्रदायक संस्थाहरूको गुणस्तरीय शिक्षण, प्रभावकारी बनाउन नीतिगत मापदण्ड तयार गरिनेछ। ३.२.२ प्रदेशका सबै विद्यालय, महाविद्यालय, क्याम्पस तथा प्राविधिक शिक्षालयको प्रादेशिक शैक्षिक सूचना व्यवस्थापन प्रणाली (PEMIS) विकास गरी एकद्वार पढाईबाट सञ्चालन गरिनेछ। ३.२.३ विद्यालयलाई वातावरणीय दृष्टिले जीवन्त प्रयोगशाला (Living Laboratory) बनाउन भौतिक तथा प्राविधिक पक्षको विकास गरी सुदृढीकरण गरिनेछ। ३.२.४ प्रदेशमा खोल्ने उच्च शिक्षाका निकायलाई मानित विश्वविद्यालय (Deemed University) का रूपमा स्वीकृति दिने तथा हाल प्रदेशभित्र सञ्चालित सुविधा सम्पन्न सामुदायिक र पब्लिक क्याम्पसहरूलाई प्रस्तावका आधारमा Deemed University को स्वीकृति तथा सवलीकरणको व्यवस्था गरिनेछ।
३.३ माध्यमिक विद्यालय र महाविद्यालयमा आवश्यकता अनुसार क्रमशः प्राविधिक विषयहरू थप गरी प्राविधिक जनशक्ति उत्पादन गर्ने।	३.३.१ प्रदेशमा दक्ष प्राविधिक जनशक्तिको माग र आपूर्ति अवस्थाबारे अध्ययन गरिनेछ। ३.३.२ साधारण विषय पढाउने माध्यमिक विद्यालय तथा महाविद्यालयलाई बजारमा उच्च माग भएका प्राविधिक तथा व्यावसायिक विषयको पढाई थप गर्न प्रोत्साहन गरिनेछ। ३.३.३ उच्च शिक्षामा प्राविधिक विषयलाई प्राथमिकता दिई उच्च दक्ष जनशक्ति उत्पादन गर्न गण्डकी विश्वविद्यालय स्थापना गरिनेछ। ३.३.४ प्राविधिक विषयमा शैक्षिक तथा गैर शैक्षिक व्यावसायिक तालिम सञ्चालन गर्न गण्डकी प्राविधिक प्रतिष्ठान स्थापना गरिनेछ।

प्रदेश-१

१३७. प्रदेशभित्र उत्पादन र व्यापारको सम्भावना रहेका आर्थिक रूपले महत्वपूर्ण जडीबुटीहरूको व्यापक खेती विस्तार गरी क्रमशः औद्योगिकीकरण तर्फ लैजानका लागि जडीबुटी जोन (Zone) को विकास तथा जडीबुटी लगायत वनमा आधारित हरित उद्योग र व्यवसायको प्रवर्द्धन एवम् विस्तार गरी रोजगारी सृजना गर्न बजेटको व्यवस्था गरेको छु ।
१४२. विज्ञान तथा प्रविधिमा अध्ययन, अनुसन्धान र आविष्कारको लागि "प्रादेशिक आविष्कार कोष" को स्थापना गर्न आवश्यक बजेटको व्यवस्था गरेकोछु ।
३६. दक्ष प्राविधिक जनशक्ति उत्पादनका लागि मनमोहन प्राविधिक विश्वविद्यालयको संरचनागत तथा कार्यक्रमगत सुदृढीकरण गर्न रु. १३ करोड ५० लाख विनियोजन गरेको छु ।
३८. आधारभूत र मध्यमस्तरको प्राविधिक जनशक्ति उत्पादन गर्न मदन भण्डारी स्मृति प्रतिष्ठानमा प्रौद्योगिक महाविद्यालय स्थापना गरी सञ्चालनमा ल्याइनेछ । यसका लागि रु १ करोड विनियोजन गरेको छु । प्रदेशमा सञ्चालनमा रहेका प्राविधिक शिक्षालयहरू सञ्चालन गर्न र ताप्लेजुड, पाँचथर, तेह्रथुम, संखुवासभा र सोलुखुम्बुमा बहुप्राविधिक शिक्षालय सञ्चालनका लागि रु १५ करोड विनियोजन गरेको छु ।